

УДК 615.15:342.56

Оксана Стрельченко,

канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права і процесу

Національної академії внутрішніх справ

ДОКТРИНАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ (ПРАВИЛ) У СФЕРІ ОБІГУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Стаття присвячена розгляду ключових доктринальних ознак адміністративної відповідальності у сфері обігу лікарських засобів. Також здійснено характеристику адміністративного проступку у сфері обігу лікарських засобів. Сформульовано основоположні висновки та пропозиції з метою удосконалення адміністративної відповідальності у сфері обігу лікарських засобів.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, сфера обігу лікарських засобів, адміністративний проступок, правопорушення (проступок) у сфері обігу лікарських засобів, суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У юридичній науці проблематику адміністративної відповідальності у сфері обігу лікарських засобів розробляли такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Н.О. Ветютнева, С.Г. Убогов, О.В. Кузьменко, В.К. Колпаков, Г.Г. Пилипенко, А.П. Радченко, М.В. Римар, О.Г. Стрельченко, Л.О. Федорова та ін. Водночас проблемі адміністративної відповідальності у сфері обігу лікарських засобів приділено не досить уваги, що, своєю чергою, свідчить про своєчасність і важливість обраної теми наукової статті.

Метою статті є осмислення доктринальних підходів щодо адміністративної відповідальності у сфері обігу лікарських засобів.

Постановка проблеми. Дослідження адміністративної відповідальності у сфері обігу лікарських засобів полягає у тому, що ця проблематика не повною мірою розкрита як на науковому, так і на законодавчому рівні. У зв'язку з цим виникає велика кількість колізій у законодавстві, які потребують удосконалення та врегулювання.

Виклад основного матеріалу. З метою поглибленого дослідження інституту адміністративної відповідальності у сфері обігу лікарських засобів вважаємо за необхідне проаналізувати поняття та склад зазначеного адміністративного правопорушення.

Законодавець у Кодексі про адміністративні правопорушення під адміністративним правопорушенням (проступком) визначає протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на гро-

мадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Водночас необхідно відзначити, що визначення правопорушення (проступку) у сфері обігу лікарських засобів взагалі відсутнє як на законодавчому, так і на науковому рівні.

Саме тому назріла необхідність у формулюванні авторської детермінанти **«правопорушення (проступок) у сфері обігу лікарських засобів»: протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на встановлений порядок управління у сфері обігу лікарських засобів і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.**

Відповідно, щодо складу проступку, то його доцільно розглядати як абстрактний опис діяння, що суперечить нормам права. Н.Т. Бабичев, Я.М. Боровський склад адміністративного проступку визначають: як наявність обов'язкових елементів, які становлять сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак характерних рис, притаманних для певного правопорушення [1, с. 297–298; 2, с. 3–10; 3, с. 14].

В.К. Колпаков під юридичним складом адміністративного проступку розуміє передбачений нормами права комплекс ознак (елементів), за наявності яких певне протиправне діяння можна кваліфікувати як адміністративний проступок [4, с. 13].

Таким чином, під **складом правопорушення (проступку) у сфері обігу лікарських засобів, на наш погляд, необхідно**

розуміти сукупність головних, визначальних ознак, за яких протиправне діяння стосовно лікарських засобів можна класифікувати як порушення норм обігу лікарських засобів.

Треба відзначити, що саме ознаки складу правопорушення дають можливість оцінити наявність та ступінь суспільної небезпеки, шкідливий характер діяння, конкретизувати його, вирізнити з-поміж інших, а також визначити адекватний скоєному захід державного примусу [5, с. 80–81; 6, с. 92–96]. Частина складу того чи іншого адміністративного правопорушення розрізняються, зважаючи на сторону проступку, до якої відносяться ознаки, що їх утворюють. Такий поділ, визначаючи послідовність вивчення ознак складу адміністративного проступку під час кваліфікації, дає змогу впорядкувати процес застосування адміністративно-правових норм.

Кваліфікуючи таке адміністративне правопорушення, як порушення законодавства про обіг лікарських засобів, послідовно встановимо такі ознаки складу правопорушення, як рух від об'єкта та об'єктивної сторони до суб'єкта та суб'єктивної сторони відповідно, спираючись на теорію адміністративно-деліктного процесу.

Визначення ознак об'єкта несе важливе практичне навантаження у разі здійснення оцінки юридичного складу вказаного нами адміністративного правопорушення [7, с. 144].

Зазвичай об'єктом проступку вважають те, на що безпосередньо посягає протиправне діяння. Відповідно, у нашому разі об'єктом правопорушення є лікарські засоби.

Велике теоретичне і практичне значення має класифікація об'єктів проступків. Саме класифікація дає змогу чітко визначити об'єкт кожного діяння, його місце в загальній системі відносин, що охороняються адміністративними санкціями, його цінність. Вона допомагає структурувати весь масив суспільних відносин, що охороняються в адміністративному порядку, правильно кваліфікувати протиправні діяння, а також обрати оптимальний захід впливу на правопорушника.

Залежно від рівня узагальнення виділяють: загальний, родовий, видовий та безпосередній об'єкти.

Отже, загальним об'єктом адміністративного проступку, який передбачає порушення законодавства у сфері обігу лікарських засобів, виступають суспільні відносини, які охороняються за допомогою адміністративно-правових норм у сфері публічного управління.

Роз'яснення сутності загального об'єкта можемо знайти в Особливій частині Кодексу

України про адміністративні правопорушення, у якій виділено групи адміністративних проступків, об'єднаних спрямованістю на однорідні суспільні відносини залежно від змісту відносин, що охороняються. Це і становить родовий об'єкт адміністративних проступків. Залежно від родового об'єкта адміністративні проступки згруповано у главах Особливої частини розділу II Кодексу України про адміністративні правопорушення [8, с. 237; 9, с. 144]. Зокрема, *родовим об'єктом* такого адміністративного правопорушення, як порушення законодавства про основи законодавства про охорону здоров'я загалом, а також про обіг лікарських засобів зокрема, якими є суспільні відносини, які виникають у результаті вчинення адміністративних правопорушень, що посягають на здоров'я населення (глава 5 КУпАП), на якість продукції (глава 13 КУпАП) та на встановлений порядок управління (глава 15 КУпАП).

Видовий об'єкт виступає різновидом об'єкта родового, тобто видовий об'єкт являє собою відокремлену групу суспільних відносин, які є спільними для тих чи інших проступків. Зазначені суспільні відносини є відокремленою частиною родового об'єкта. Таким чином, видовим об'єктом правопорушення є суспільні відносини, які виникають внаслідок порушення обігу наркотичних чи психотропних засобів.

Що ж до безпосереднього об'єкта, то під ним прийнято розуміти ті конкретні суспільні відносини, що підлягають охороні закону, яким заподіюють шкоду правопорушенням, що підпадає під ознаки конкретного складу проступку. Практика нормативного регулювання адміністративної відповідальності свідчить про тенденцію значного розширення кола безпосередніх складів адміністративних проступків [10, с. 406]. Так, безпосереднім об'єктом проступку є суспільні відносини у сфері обігу лікарських засобів.

Що стосується *об'єктивної сторони*, то слід відзначити, що вона являє собою сукупність ознак, які визначають зовнішню поведінку (дію чи бездіяльність) суб'єкта [10, с. 406; 11, с. 4–5; 12, с. 111–129; 13, с. 284–290].

Відповідно, об'єктивна сторона правопорушення у сфері обігу лікарських засобів полягає у діяннях як шляхом активних дій, так і шляхом бездіяльності суб'єктів публічного адміністрування у сфері обігу лікарських засобів.

Чинне адміністративне законодавство не дає узагальненого визначення суб'єкта адміністративного правопорушення і такого терміна не вживає.

Суб'єктами адміністративного правопорушення можуть бути фізичні особи, які на момент вчинення адміністративного проступку є осудними та досягли шістнадцятирічного віку (ст. 12 КУпАП) та юридичні особи.

У КУпАП не вживається термін «фізична особа». Використовується тільки термін «особа». Це дає змогу припустити, що суб'єктом адміністративного правопорушення може бути і юридична особа.

Такий висновок небезпідставний, оскільки за межами КУпАП діє досить велика група норм, що встановлюють відповідальність юридичних осіб за вчинення протиправних дій. І хоч такі дії не віднесені законодавцем до адміністративних правопорушень, а відповідальність за них не названа адміністративною, вони мають їх найважливіші ознаки.

Проте чинний КУпАП однозначно визнає суб'єктом проступку виключно фізичну особу. Про це, зокрема, свідчать його ознаки, які закріплені нормативно.

Так, ст. 12 встановлює вік, після досягнення якого настає адміністративна відповідальність (16 років); ст. 20 передбачає як обов'язкову ознаку суб'єкта його осудність; ст. 33 вимагає у разі накладення стягнення вважувати особу правопорушника; ст. 256 вимагає, щоб у протоколі про адміністративне правопорушення в обов'язковому порядку були відомості про особу правопорушника, а також вказується на обов'язок правопорушника підписати протокол; ст. 268 закріплює за тим, хто вчинив проступок, право виступати рідною мовою тощо. Важко уявити, що зазначені норми розраховані на юридичних осіб. Більше того, ст. 27 КУпАП абсолютно точно визначає, що штраф є грошовим стягненням, яке накладається на громадян і посадових осіб за адміністративні правопорушення.

Усі ознаки складу, що характеризують індивідуального суб'єкта, можна поділити на дві групи: *загальні та спеціальні* (аналогічно і суб'єктів прийнято поділяти на загальні та спеціальні). Загальні та спеціальні ознаки суб'єкта входять до складу адміністративного правопорушення.

Загальними визнаються такі, які мусить мати будь-яка особа, що піддається адміністративному стягненню. Насамперед до них належать вік і осудність. Вони закріплені статтями 12 і 20 Загальної частини КУпАП. У деяких випадках законодавець вказує на загальну ознаку, щоб підкреслити відсутність якоїсь певної особливості, що впливає на оцінку проступку. Так, ст. 42-4 КУпАП «Продаж лікарських засобів без рецепта у заборонених законодавством випадках» (Продаж лікарських засобів фізичною особою-підприємцем, яка має право здійснювати оптову, роздрібну

торгівлю лікарськими засобами за умовами відповідності ліцензійним умовам провадження певного виду діяльності, фармацевтичні працівники, які зобов'язані певні лікарські засоби відпускати лише за наявності рецепта) вказує на таку загальну ознаку, як відсутність у особи рецепта на придбання лікарського засобу. Наводиться вона тут тільки для того, щоб легко можна було відмежувати названий склад від складів проступків, що встановлюють відповідальність у сфері обігу лікарських засобів.

Спеціальні ознаки детермінуються і нормативно закріплюються з метою диференціації відповідальності різних категорій осіб, забезпечення справедливої правової оцінки їхніх неправомірних дій. Вони фіксуються у статтях Особливої частини КУпАП і впливають на кваліфікацію правопорушення.

Серед спеціальних суб'єктів правопорушення у сфері обігу лікарських засобів доцільно виділити такі як: посадові особи; фізичні особи-підприємці; службові особи; особи, пов'язані з обігом лікарських засобів (експедитори; реєстратори тощо).

На жаль, адміністративно-деліктне законодавство не містить визначень, хто така посадова особа і хто – службова особа. Треба відзначити те, що посилання на ці категорії є у Кримінальному кодексі, але там лише здійснено перелік цих осіб.

Необхідно відзначити, що Пленум Верховного Суду України в Постанові від 26 квітня 2002 року № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» зазначив, що організаційно-розпорядчими обов'язками є обов'язки щодо здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних або приватних підприємств, установ та організацій, їхні заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділів, лабораторій, кафедр), їхні заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконробы, бригадири та ін.) [14].

Під адміністративно-господарськими обов'язками розуміють обов'язки щодо управління або розпоряджання державним, колективним або приватним майном (встановлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі мають начальники планово-господарських, постачальницьких, фінансових відділів і служб, завідувачі скла-

дів, магазинів, аптек, їхні заступники, керівники відділів підприємств, відомчі ревізори та контролери та ін. [14].

Відповідно, зазначеною Постановою Пленуму Верховного Суду України передбачено, що службовою особою є не тільки тоді, коли вона здійснює відповідні функції або виконує обов'язки постійно, але й тоді, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням за умови, що згадані функції або обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою [15].

Працівники підприємств, установ, організацій, які виконують професійні (адвокат, лікар, вчитель тощо), виробничі (наприклад, водій) або технічні (друкарка, охоронець тощо) функції, можуть визнаватися службовими особами тільки за умови, що разом із цими функціями вони виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки [15].

Відповідно до статті 2 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» посадовою особою місцевого самоврядування є особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих і консультативно-дорадчих функцій та отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

Враховуючи наведене, вбачається, що у разі з'ясування підстав для віднесення осіб до категорій посадових або службових осіб слід керуватися відповідним законодавством, що регулює певні відносини.

Висновки

Саме тому у зв'язку з удосконаленням законодавства та приведенням його у відповідність до зазначених норм вважаємо за необхідне запропонувати авторське визначення службової та посадової особи у сфері обігу лікарських засобів. **Так, посадовими особами сфери обігу лікарських засобів слід розглядати осіб, які здійснюють керівні функції трудовим колективом у сфері обігу лікарських засобів, ділянкою роботи щодо обігу лікарських засобів, виробничою діяльністю окремих працівників на фармацевтичних підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності сфери обігу лікарських засобів.**

Відповідно, **службовими особами сфери обігу лікарських засобів слід вважати осіб, які здійснюють управління або розпорядження державним, колективним чи приватним майном (встановлення порядку його виробництва, зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо), яким доручено лікарські засоби.**

Список використаних джерел:

1. Бабичев Н.Т. Словарь латинских крылатых слов : 2500 единиц / Н.Т. Бабичев, Я.М. Боровский ; под ред. Я.М. Боровского. Москва : Рус. яз., 1982. 959 с.
2. Вершинин А. Легализация средств или иного имущества, приобретенных незаконным путем. *Уголовное право*. 1998. № 3. С. 3–10.
3. Овчинский В.С. Основы борьбы с организованной преступностью / Овчинский В.С., Эминов В.Е., Яблоков Н.П. Москва : Инфра, 1996. 400 с.
4. Адміністративна відповідальність та провадження в справах про адміністративні правопорушення навчальний посібник. / О.В. Кузьменко, М.В. Плутатир, І.Д. Пастух та ін. ; за заг. ред. О.В. Кузьменко. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 388 с.
5. Дремін В. «Отмывание» доходов: законодательное определение. *Юридичний вісник України*. 2000. № 2. С. 80–81.
6. Беницкий А.С. Уголовно-правовые аспекты международной борьбы с легализацией преступных доходов. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України*. Спеціальний випуск. 1999. № 3. С. 92–96.
7. Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовного-правовой охраны. Москва : Акад. МВД СССР, 1980. 284 с.
8. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
9. Адміністративне право України : підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю.П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
10. Курс адміністративного права України : підручник / за заг. ред. О.В. Кузьменко. 3-є вид., допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 904 с.
11. Венская декларация от 10 апреля 2000 г. «О преступности и правосудии: ответы на вызовы XXI века». *Юридичний вісник України*. 2000. № 33. 17 серп. С. 3–5.
12. Модельный Закон для государств-участников СНГ от 1998 г. «О противодействии легализации («отмыванию») доходов, полученных незаконным путем». *Информационный бюллетень Межпарламентской Ассамблеи государств-участников Содружества Независимых Государств*. 1999. № 20. С. 111–129.
13. Пономарев П.Г. Проблемы противодействия легализации преступных доходов. *Изучение организованной преступности : российский-американский диалог*. Москва : Олимп, 1997. С. 284–290.
14. Про судову практику у справах про хабарництво : Пленум Верховного Суду України в Постанові № 5 від 26 квітня 2002 року. *Юридичний вісник України*. 2002 р., № 28. Ст. 21.
15. Щодо тлумачення понять «службова особа» і «посадова особа», що використовуються в чинному законодавстві України : Лист Міністерства України від 18.10.2013 № 610-0-2-13/7.2. URL: <https://dtk.com.ua/show/2cid010891.html>

Статья посвящена рассмотрению ключевых доктринальных признаков административной ответственности в сфере обращения лекарственных средств. Также осуществлена характеристика административного проступка в сфере обращения лекарственных средств. Сформулированы основополагающие выводы и предложения с целью усовершенствования административной ответственности в сфере обращения лекарственных средств.

Ключевые слова: административная ответственность, сфера обращения лекарственных средств, административный проступок, правонарушение (проступок) в сфере обращения лекарственных средств, субъект, субъективная сторона, объект, объективная сторона.

The article deals with a view of key doctrinal signs of administrative regulation of the spheres of public relations. The characteristic of the administrative offense in the sphere of drugs circulation. The main foundations and the propositions with the purpose of the administrative framework in the sphere of drugs circulation are formed.

Key words: administrative responsibility, sphere of medical treatment, administrative misdemeanors, offenses (misdemeanors) in the sphere of drugs circulation, subject, subjective side, object, objective side.